

Boeken

Nederlanders in Spaanse Burgeroorlog

Hans Dankaart, Jaap-Jan Flinterman, Frans Groot, Rik Vuurmans: „De oorlog begon in Spanje.” Nederlanders in de Spaanse Burgeroorlog 1936-1939. Uitg. Van Gennep, Amsterdam, 1986. Paperback, 177 pag., f 29,50.

Vijftig jaar geleden, op 18 juli 1936, kwamen Spaanse generaals in opstand tegen het wettige bewind in Madrid. Wettig, maar naar de smaak van de opperofficieren, de monarchisten en niet te vergeten de fascistten in Spanje véél te links. Daarmee begon de Spaanse Burgeroorlog, die tot in 1939 zou duren. Een oorlog die achteraf beschouwd wordt als het voorspel tot de Tweede Wereldoorlog. De schrijvers van dit boek denken er ook zo over. Vandaar de titel van hun boek: „De oorlog begon in Spanje”.

Ruim twintig Nederlanders, onder wie Sake Visser uit Lemmer, zijn voor dit boek geïnterviewd. Zij zijn allemaal de mening toegedaan, dat hun strijd, aan de kant van het officiële linkse, Republikeinse bewind, gezien moet worden als de opmaat van de gebeurtenissen tussen 1939 en 1945. Het twintigtal behoorde ook tot die mensen die, zo schrijven de auteurs, met grote betrokkenheid de binnenlandse en de internationale politieke ontwikkelingen volgden. „Vooral de gebeurtenissen in Duitsland hadden op de vrijwilligers een diepe indruk gemaakt. Het aan de macht komen van Hitler in 1933 luidde een hevige vervolging van politieke tegenstanders van het nationaal-socialistische regime in”, aldus Dankaart c.s.

Vluchtelingen uit Hitler-Duitsland konden hun geestverwanten in ons land duidelijk maken wat het nazisme in de praktijk betekende. Trouwens, in Nederland zelf bestond ruim een halve eeuw geleden ook een opvallende aanhang voor fascistische opvattingen. De acht procent van de stemmen die de NSB bij de Statenverkiezingen van 1935 behaalde zeggen in dit verband genoeg.

De opstand van de Spaanse generaals luidde dus de Spaanse Burgeroorlog in. Maar al heel gauw was het geen burgeroorlog meer in de echte betekenis van het woord. Aan de kant van Franco c.s. vochten hele Italiaanse divisies mee plus het Duitse Condor-legioen van de Luftwaffe. Ook hebben enkele Nederlanders de keuze gemaakt voor het Nationalistische bewind, zoals de schrijver Johan Brouwer. Aan de andere, Republikeinse, zijde kwamen uit de hele wereld linkse vrijwilligers, die of in de Internationale Brigades vochten of in meer geregelde Spaanse eenheden. Vrij algemeen wordt een vrijwilligersaantal van 35.000 aangehouden, plus nog eens een tienduizend medici, verpleegsters

en verplegers. Die waren afkomstig uit vrijwel alle Europese landen, zodat Spanjaarden tegen Spanjaarden vochten, maar evenzeer Duitsers tegen Duitsers en Italianen tegen Italianen.

Onder die 35.000 waren ongeveer zeshonderd Nederlanders. Voor het overgrote deel hadden zij communistische sympathieën, maar er waren ook anarchisten en sociaal-democraten bij en, stellig, ook wat avonturiers. Volgens Dankaart en zijn mede-auteurs waren die Nederlandse vrijwilligers in hoofdzaak twintig- tot dertigjarige werkloze handarbeiders uit de Randstad. Maar ook, als gezegd, was er een enkele Lemster.

De motieven van de meerderheid van de Nederlandse vrijwilligers waren idealistisch. Men wilde het fascisme niet de kans geven zich verder te verbreiden. Met name de Communistische Partij Nederland verleende hun steun; de andere partijen, zeker die uit het politieke midden en van rechts onthielden zich van instemming voor de helpers van de toch door Nederland erkende Spaanse republiek. Maar naarmate Franco c.s. meer gebied veroverden, werden de betrekkingen tussen Den Haag en hem nauwer en bleek minder van de non-interventie.

Het merkwaardige feit heeft zich voorgedaan, dat die „linkse” Nederlandse vrijwilligers bij terugkeer hun Nederlanderschap verloren bleken te hebben: ze waren in vreemde krijgsdienst getreden en dat mocht en mag niet. De enkeling die aan de kant van Franco meevocht, kon Nederlander blijven, omdat Franco immers een opstandeling was en geen leider van een vreemde mogendheid. De wereld zit soms raar in elkaar.

Die helpers van de Republiek hebben zich tijdens de Tweede Wereldoorlog over het algemeen ook niet onbetuigd gelaten in de strijd tegen de Duitsers. Niettemin heeft het nog tot diep in de jaren zestig geduurd, voordat zij het Nederlanderschap zonder problemen terug konden krijgen. Er zijn nog altijd overlevenden die een verzoek in die richting principieel hebben geweigerd.

„De oorlog begon in Spanje” geeft aan de hand van brokstukken uit de interviews aanvulling op wat al langer in studies was vastgelegd. Als zodanig nuttig en waardevol. Maar wie zich na lezing afvraagt of het boek ook levendig is, zal moeten zeggen, dat dat nu bepaald niet het geval is. Er zou veel meer uit die gesprekken gehaald kunnen zijn, indien op een journalistieke manier was doorgevraagd. Dan had men stellig mensen van vlees en bloed kunnen opvoeren en niet, zoals nu, vlakke randfiguren. Een gemiste kans - jammer.